

*Н. В. Мірко,
ст. викладач кафедри теоретичної та практичної економіки,
Міжрегіональна академія управління персоналом*

ДЕРЖАВНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розроблені основи формування конкурентних переваг галузі; досліджено необхідність ефективної державної регіональної політики; обґрунтовано пріоритети промислової політики галузі та напрями її реалізації.

Development of bases of competitive advantage industry. Research need for efficient study of state regional policy priorities of industrial policy and industry directions for its implementation.

Ключові слова: державне регулювання, організаційно-економічний механізм, активізація розвитку легкої промисловості, ринкова економіка.

Key words: government regulation, organizational and economic mechanism to activate development of light industry, market economy.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

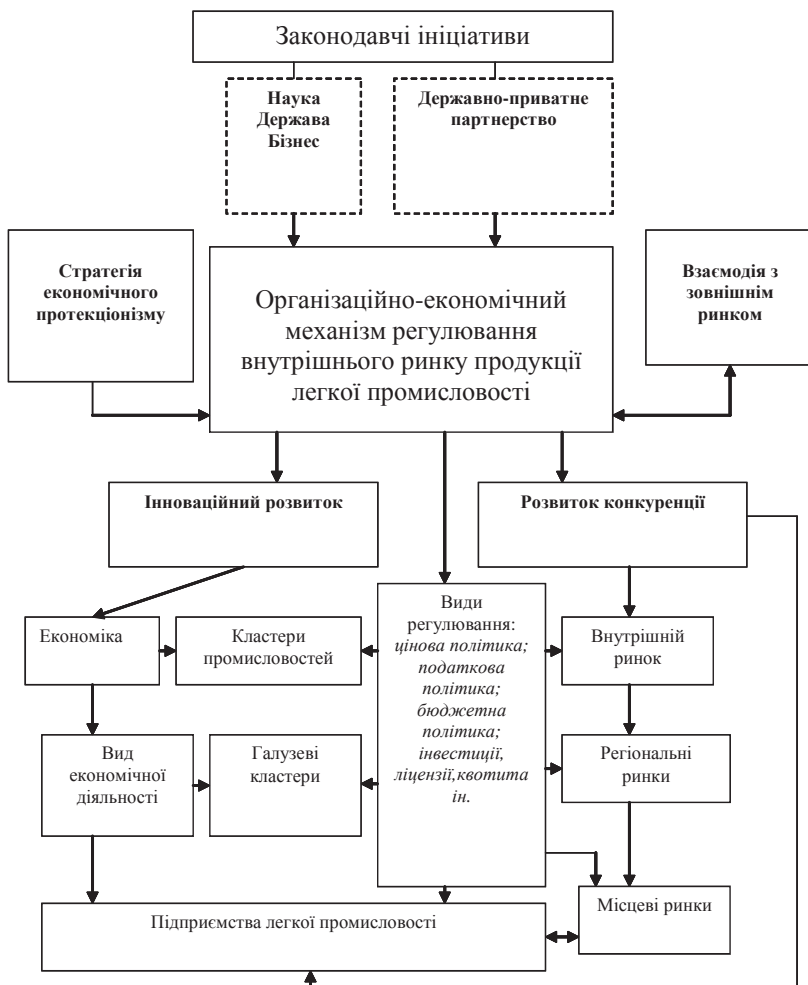
Ринкова організація господарського життя забезпечує свободу економічного вибору, виготовлення оптимальної кількості товарів на основі ефективної комбінації ресурсів, оперативне реагування на зміни в економіці, мотивацію до підприємницької активності та вдосконалення. В останні роки спостерігаються позитивні зрушення у сфері дослідження проблем, пов'язаних із розвитком конкурентних відносин, та їх регулювання. Умовою досягнення позитивних ефектів державного впливу є створення методології регулювання конкурентних відносин, адекватної сучасним потребам та викликам.

Щодо конкурентної політики української держави, то базовими концептуальними положеннями, які детермінують її мету та методи, виступають: розгляд регулювання конкурентного процесу як окремого, проте інтегрованого в систему управління розвитком національної економіки, напряму; виділення "блоку конкуренції" як ключової ланки в системі управління націо-

нальною економікою, утвердження проконкурентного характеру економічної політики держави; модифікація цілей та методологічних підходів до регулювання конкурентного процесу на основі врахування домінуючих чинників, новітніх тенденцій та потреб соціально-економічного розвитку; забезпечення системного підходу до регулювання на основі виваженого впливу на розвиток всіх складових конкурентного середовища, гармонізації інтересів усіх учасників ринку, узгодження цілей та засобів конкурентної політики, збалансування процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Принцип пріоритетності розвитку внутрішнього ринку, зокрема пріоритет для частини внутрішнього ринку — ринку продукції легкої промисловості як необхідної передумови становлення національної економіки, пройшов апробацію світовим досвідом. Його важливість підкреслюється в роботах таких відомих зарубіжних

Рис. 1. Структура організаційно-економічного механізму регулювання та активізації розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості

економістів, як А. Маршалл, М. Портер, Д. Робінсон, Ф.М. Шерер, Д. Росс, Г. Лібенстайн. На недостатній розвиток внутрішнього ринку як одну з основних причин низької ефективності української економіки звертають увагу і вітчизняні вчені-економісти, зокрема О. Власюк, В. Геєць, Н. Гетманцева, С. Дорогунцов, В. Дубровський, Я. Жаліло, С. Кораблін, В. Лановий, І. Макаренко, Б. Панасюк, Г. Пастернак-Тарнушенко, О. Пасхавер, Ю. Пахомов, С. Пирожков, Г. Старостенко, В. Точилін, Л. Федулова, М. Якубовський та інші. Проте, незважаючи на досить значний розвиток теорії сучасних ринків, питання сутності внутрішнього ринку, зокрема ролі ринку продукції легкої промисловості в системі національного ринку, оцінки впливу розвитку товарних ринків та ринку послуг на ефективність економічного розвитку країни, потребують подальшого опрацювання.

МЕТА

Метою статті є розробка основних елементів організаційно-економічного механізму державного регулювання легкої промисловості у ринковій економіці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реалізація принципу системності в сучасних умовах передбачає здійснення регулювання конкурентних відносин як складової процесу формування нової мо-

делі управління національною економікою. Характерними рисами останньої має бути: визначення чітких стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни, розроблення програм їх досягнення, спрямування діяльності управлінських структур на їх реалізацію; демократизація і децентралізація прийняття рішень, посилення економічної самостійності суб'єктів господарювання, розширення повноважень регіональних та місцевих органів управління, активізація впливу громадських інституцій; перехід від управління галузями і видами діяльності до регулювання ринків; органічне поєднання ринкових та державних важелів впливу тощо. Регулювання конкурентного процесу має виступати в якості окремого, проте інтегрованого в національну систему управління, напрямку. Його зміст, завдання та методи визначаються цілями загальнодержавної економічної політики й потребує гармонізації з іншими її видами. Останнє можливе на основі розроблення загальної концепції, базових принципів побудови економічної моделі розвитку країни, консенсусу цілей та узгодження інструментів реалізації різних видів політики, врахування дії системи чинників внутрішнього й зовнішнього характеру.

Як відомо, стратегічною метою реформування України є створення соціально орієнтованої ринкової економіки. У цій моделі одним із базових положень, поряд із забезпеченням принципу економічної свободи, є захист інтересів споживача.

Питання аналізується у зв'язку з посиленням глобалізації та міжнародної конкуренції, переходом від так званої індустріальної до сервісної економіки, особливостями якої є переорієнтація діяльності підприємств на потреби споживача. Це зумовлює модифікацію взаємовідносин суб'єктів господарювання (змагання за кінцевого споживача стає домінуючим елементом системи сучасних конкурентних відносин), а також зміну цільових пріоритетів діяльності держави — захист інтересів і законних прав громадян-споживачів.

Проте, вирішити це завдання, забезпечити гідний рівень життя населення в цілому можливо тільки на основі розвитку вітчизняного конкурентоспроможного виробництва. Проблема конкурентоспроможності (товарів, підприємств, секторів, національної економіки в цілому) є головною вимогою, яку на сьогоднішній день висуває і глобалізація. Відповідно, система управління економікою має: а) передбачити створення умов для реалізації національних конкурентних переваг [2, с. 23] і мотивацій для підвищення конкурентоспроможності всіх учасників ринкового процесу; б) забезпечити захист інтересів споживача і найкраще задоволення його потреб. Це, зрозуміло, взаємопов'язані, проте суперечливі цілі. У їх досягненні роль конкурентної політики екстраординарна: у прямій залежності від результативності регулювання знаходиться розвиток конкурентного се-

редовища і відповідно ефективність функціонування суб'єктів господарювання та можливість зростання благополуччя громадян. Тому доцільним є виділення "блоку конкуренції" як ключової ланки в системі управління економікою, здатного забезпечити реалізацію цілей її розвитку, позитивні екстерналії для всього суспільства. У цьому контексті актуальним є утвердження проконкурентного характеру економічної політики в усіх галузях і секторах.

Отже, метою регулювання конкурентних відносин у сучасних умовах є формування та захист мотиваційних можливостей внутрішнього конкурентного середовища, спрямованого на найбільш повне задоволення потреб населення. При цьому завдання держави полягає не просто у створенні умов для самого існування конкуренції, а в забезпеченні якості конкурентних відносин (рис. 1).

Науковий підхід до формування системи управління конкурентними відносинами має враховувати стан їх розвитку, аналіз реальних проблем і на цій основі — визначення завдань держави. Щодо першого аспекту, то необхідно зазначити, що в національній економіці існують чотири типи ринків: конкурентні, олігопольні, монополізовані та ринки з ознаками індивідуального домінування. Їх частки відповідно, склали: 36 %, 18 %, 9,7 % і 36,3 %. У галузевому розрізі найбільш сприятливі структурні передумови є в торгівлі й посередництві: частка підприємств, що функціонують на конкурентному ринку, склала 95 % (при середньому по економіці показнику — 30,1 %). Найменш сприятливі умови — у паливно-енергетичному комплексі та у сфері зв'язку й на транспорті (частка підприємств-монополістів у загальному обсязі реалізації відповідно 79,4 % і 80,9 %). Щодо регіонального аспекту, то структурні обмеження конкуренції тут більш значимі в порівнянні із загальнодержавними. Так, на ринки "чистої" монополії на регіональному рівні припадало 10,4 % (у масштабах країни цей показник був удвічі менший — 5,2 %) [3, с. 14—15].

Завдання держави полягає у захисті конкурентної структури тих ринків, де вона вже склалася, демонополізації відповідних сегментів економіки, сприянні входженню на ринки нових суб'єктів господарювання. При цьому важливим у теоретико-методологічному та практичному плані є: а) за наявності різних ринкових структур розроблення різних підходів до управління їх розвитком, формування механізму регулювання, що забезпечує їх гармонізацію; б) більш гнучкий підхід до регулювання концентрації: надання дозволу на створення крупної структури, коли споживачеві пропонується товар на більш вигідних для нього умовах, а в підприємства виникає більше можливостей і сильніша мотивація для покращення характеристик продукції. Такий підхід враховує здатність ринку до саморегулювання і означає пріоритет споживача; в) забезпечення "оптимальної інтенсивності конкуренції", за якої має місце поява постійної мотивації до вдосконалення, активна дифузія новацій серед конкурентів.

Найбільш актуальною проблемою, яка потребує невідкладного вирішення, є: нерівність умов конкуренції. Так, дані опитувань, проведених Міжнародною

фінансовою корпорацією, засвідчують, що головним чинником, що заважає веденню бізнесу в Україні, поряд з нестабільністю законодавства, корупцією й політичною нестабільністю, підприємці вважають нерівні умови конкуренції, але ситуація не поліпшується [1, с. 6].

Отже, домінантою конкурентної політики держави (основним методом її проведення) має стати створення для всіх учасників ринку рівних умов конкуренції, що породжує мотивацію до впровадження інновацій в різних формах.

Стратегічно важливими імперативами, які можуть слугувати засобом вирішення завдань щодо формування та захисту мотиваційних можливостей конкурентного середовища вітчизняної економіки, виступають: недопущення виникнення невиправданих конкурентних переваг окремих ринкових суб'єктів, зокрема внаслідок зловживання монополієм чи домінуючим становищем, недобросовісної конкуренції тощо; проведення зваженої протекціоністської політики на основі вдосконалення правових, економічних, організаційних та процесуальних засад надання державної допомоги суб'єктам господарювання відповідно до міжнародних вимог і стратегічних національних інтересів, а саме: застосування конкурсних засад, принципів транспарентності та економічної доцільності (прогнозування позитивних і негативних наслідків державної допомоги), відміна (скорочення) державних дотацій та субсидій, більш активне використання інших інструментів державного регулювання — кредитування, страхування тощо; посилення вимог до якості товарів і послуг, заохочення застосування ефективних систем якості на вітчизняних підприємствах; ліквідація умов та зменшення масштабів тіньового сектора; відмова від адміністративного тиску, реальна дебюрократизація, подолання зрощення бізнесу з органами влади на всіх рівнях, яке породжує акти і дії, що обмежують конкуренцію тощо.

Формуванню ефективного механізму реалізації конкурентної політики сприятимуть: створення концепції регулювання конкурентного процесу на довгостроковий період як органічної компоненти загальної Концепції (і стратегії) соціально-економічного розвитку країни, що визначає сучасні методологічні підходи та принципи, розроблення дерева цілей — визначення субординованої системи завдань у сфері розвитку конкуренції з адекватним інструментарієм; формування системи моніторингу конкурентного середовища, поліпшення нормативно-методичного, прогнозно-аналітичного та інформаційного забезпечення діяльності антимонопольних органів; формування надійної доказової бази порушення законодавства, зокрема щодо створення цінних картелів; посилення антимонопольної експертизи проектів нормативно-правових документів органів влади та місцевого самоврядування; створення системи інформування учасників ринку про можливості використання антимонопольно-конкурентного законодавства для захисту їх прав; спрощення процедури звернення учасників з приводу порушення законодавства; формування відповідного типу конкурентної поведінки суб'єктів ринку, який передбачає дотримання ними прав і норм законодавства, традицій чесного суперництва

тва, поваги до споживача тощо. Важливим аспектом регулювання є узгодження діяльності в сфері захисту конкуренції з іншими управлінськими рішеннями, забезпечення проконкурентного характеру загальної економічної політики, що потребує подальших наукових досліджень.

Державне регулювання економіки реалізується в різних формах. Залежно від строкової розмовності розрізняють довгострокове й короткострокове регулювання.

Довгострокове регулювання зумовлене необхідністю досягнення стратегічних цілей. В його системі головне місце займає цілеспрямований вплив на обсяг і структуру інвестицій, рівень заощаджень в економіці. Головне завдання довгострокового регулювання полягає в проведенні структурних зрушень в економіці, розвитку наукоємних виробництв, піднятті відсталих в економічному відношенні районів.

Короткострокове регулювання — це, насамперед, антициклічне регулювання, основою якого є вплив на сукупний попит (величину споживчих та інвестиційних витрат). У межах цієї форми застосовується антиінфляційне регулювання, яке реалізується переважно через політику доходів (контроль над заробітною платою та цінами, обмеження темпів зростання грошової маси).

За характером впливу на господарські суб'єкти державне регулювання економіки поділяється на дві форми: пряме та непряме (опосередковане). Пряме регулювання — це вплив держави на економічні процеси за допомогою безпосереднього використання відповідних регуляторів. Воно реалізується через бюджетне інвестування державою відповідних програм фінансування розвитку державних підприємств, інфраструктури, науки, культури, освіти, соціального захисту населення тощо, а також через регламентацію цін, заробітної плати та інших інструментів ринкового механізму. Прямий вплив може здійснюватися через використання адміністративних важелів, які регламентують конкретні завдання та обмеження господарської діяльності.

Непряме регулювання економіки — це вплив держави на господарську діяльність через внесення відповідних змін в умови функціонування ринкового механізму. Воно досягається за допомогою правових та економічних інструментів. Застосовуючи ці інструменти, держава безпосередньо нічого не змінює в ринковому механізмі, а створює лише передумови для цих змін.

Державне регулювання базується на певній системі засобів впливу на ринок. В сукупності їх можна розділити на дві великі групи: засоби прямого державного впливу (державні замовлення, контракти, ліміти, фінансування цільових комплексних програм і деяких галузей з державного бюджету і т.ін.) та засоби опосередкованого впливу (податки, субсидії, ціни і т. ін.).

Серед основних засобів державного регулювання слід виділити законодавчі акти; прогнози розвитку національної економіки; цільові комплексні програми; ліміти; державні замовлення і державні контракти; державні інвестиції; державні й місцеві бюджети; бюджетні дотації, субсидії, субвенції; податки і податкові пільги, державні кредити; державні резерви; операції з держав-

ними цінними паперами на відкритому ринку; соціально-економічні нормативи; різні галузеві й загальнодержавні норми і стандарти; норми амортизації, в тому числі прискореної; система фіксованих, граничних і вільних цін; індексування цін; індексування грошових доходів населення і заощаджень; встановлення прожиткового мінімуму і мінімуму заробітної плати; встановлення єдиної тарифної системи; встановлення заробітної плати в державних установах, встановлення системи пенсій, допомоги, ліцензій, митні збори, податки; квоти; встановлення граничних рівнів рентабельності.

Державне регулювання економіки спирається на систему державних інструментів (регуляторів). Залежно від їхньої природи всі державні інструменти можна поділити на три види: правові, адміністративні та економічні.

До правових інструментів належать законодавчі та підзаконні документи, які регламентують основні напрями й правила економічної діяльності господарських суб'єктів та окремих громадян. Вони визначають як загальні умови цієї діяльності, так і допустимі винятки з цих умов, установлюють права та обов'язки юридичних і фізичних осіб, а також можливі санкції за їх порушення. Серед правових інструментів найбільший вплив на економіку справляють закони про власність, підприємництво, підприємство, інвестиційну та зовнішньоекономічну діяльність, банківську і страхову справу, податки й ціни про соціальний захист населення та ін. Правові регулятори визначають загальну межу державного втручання в економіку.

Адміністративні інструменти — це укази, постанови та розпорядження виконавчих органів, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності. Наприклад, встановлення квот, ембарго, видання ліцензій, затвердження стандартів якості продукції, екологічних норм тощо.

Найважливішу роль у державному регулюванні економіки відіграють економічні інструменти. До головних із них належать: макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, кредит, ціни, заробітна плата. Регулюючий вплив держави на економіку забезпечується передусім через макроекономічне планування, основною формою якого в умовах ринку є індикативне планування. Воно принципово відрізняється від директивного планування засобів досягнення цілей, поставлених у плані. Його показники не є обов'язковими для окремих господарських суб'єктів, а мають рекомендаційно-орієнтувальний характер.

Державне регулювання економіки здійснюється з допомогою арсеналу методів, тобто способів впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку і некомерційний сектор економіки з метою створення або забезпечення умов їх діяльності у відповідності з національною економічною політикою.

За формами впливу на суб'єкти ринку методи державного регулювання можна розділити на методи прямого впливу (засновані на системі обмежень, штрафів, дозволів, ліцензій, квот, державних контрактів) і методи опосередкованого впливу, суть яких зводиться до встановлення певних умов для суб'єктів ринку, які мотивують їх поведінку. До цих методів слід віднести податкове ре-

гулювання застосування політики прискореної амортизації, методи стимулювання конкуренції тощо.

У залежності від обраних засобів впливу на ринок розрізняють правові, адміністративні й економічні методи державного регулювання.

Правове регулювання — це діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права. Необхідний у цьому разі примус забезпечується розвитком громадської свідомості та силою державної влади. Водночас юридичні норми мають бути зрозумілими людям, належно обгрунтованими, системно організованими і придатними для практичної реалізації.

Правове регулювання економіки має свій предмет, оскільки пов'язане з юридичним визначенням засобів, інструментів і процедур реалізації державної влади. Предметом правового регулювання економіки є: відносини між державою (державними органами) і суспільством, громадянами, суб'єктами господарської діяльності; відносини "всередині" держави, між її органами з приводу розподілу повноважень, визначення їхнього правового статусу; відносини між суб'єктами господарської діяльності (виробник — посередник, замовник — підрядчик, боржник — кредитор, власник — орендар і т. ін.); економічні відносини між людьми, залученими в державно-управлінські процеси як з приводу професійного виконання обов'язків державних службовців, так і з причин звернення в державні органи для вирішення будь-яких власних проблем.

Стрижнем правового регулювання є розробка та юридичне закріплення норм (правил) поведінки суб'єктів економічних відносин. Традиційно в кожній нормі виокремлюють три основні елементи: гіпотезу, диспозицію й санкцію. Гіпотеза — це такий елемент норми, в якому зазначаються умови, обставини, ситуації у сфері економічних відносин, з настанням яких норма набирає чинності. Диспозиція — частина норми, яка визначає права або обов'язки учасників відносин. Санкція — це та частина норми, яка передбачає заходи адміністративно-правового примусу в разі невиконання обов'язків учасниками економічних відносин.

Якість правового регулювання залежить від того, як законодавчі органи формують юридичні норми. Основними вимогами до різних форм правового регулювання є: своєчасність, стабільність, повнота, внутрішня узгодженість.

Основними формами правового регулювання економіки в Україні є: Конституція та закони України; укази й розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів, нормативно-правові акти центральних органів (міністерств, відомств); нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

У світовій практиці застосовується два типи методів державного регулювання економіки: адміністративні та економічні.

Сутність адміністративних методів полягає в прямому управлінні економікою, заснованому на застосуванні обов'язкових для суб'єктів ринку державних заборон, державних санкцій, ліцензій, дозволів, квот, встановленні норм і стандартів, які регламентують вимоги до якості робіт і послуг, продукції до організації виробничих процесів, операцій на внутрішньому і зовнішньому ринку тощо. Вони проявляються багатогранно — в залежності від обраного засобу управління суб'єктами ринкової діяльності. Так, наприклад, ліцензування як адміністративний метод державного регулювання здійснюється з метою недопущення на споживчий ринок неякісної продукції, впорядкування підприємництва у видах діяльності, які не можуть регулюватись ринком.

Література:

1. Державне регулювання економіки України: Методологія, напрями, тенденції, проблеми / За ред. М.М. Якубовського. — К.: НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. — 410 с.

2. Жаліло Я.А. Регулювання ринкової економіки: сучасний досвід розвинених країн. — К.: НІСД, 1996. — 86 с. — (Сер. "Економічні стратегії"; Вип. 1).

3. Збаразська Л.О. Внутрішній ринок України: проблеми і стратегія розвитку // Наукові праці Дон НТУ: Серія: економічна. Випуск 68. — С. 18—25, 2003.

4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт.кол.: А.С.Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. Прогнозування НАН України, Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с. *Стаття надійшла до редакції 30.11.2010 р.*

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"